

Bereczki Gábort köszöntjük

Múlik az idő, nemcsak a jubiléus évei szaporodtak meg, hanem a még meglévő ünneplők is. Nyilván sokan vannak ez utóbbiak mind bel-, mind külhonban. Sokan vagyunk, akik hajdani tanárunkat köszöntjük, akinek kollégáivá lettünk és töretlen ívű pályája során oktatói és kutatói tevékenységéből sokat profitálhattunk, még többen vannak, akik csak a nevét ismerik.

Kedves tanárunk 1928. március 24-én látta meg a napvilágot a nem sokkal korábban katasztrófálisan megcsönkített és ezáltal megcsúfolt ország délkeleti csücskében, Békésben, pontosabban Békésen a külvilágra nyitott szemléletű paraszti környezetben, amelyhez máig hű maradt. Szülővárosában végezte el a gimnáziumot, s már akkor kezébe került Zsirai Miklós „Finnugor rokonságunk” című kötete, amely „végzetes” hatást gyakorolt olvasójára, felkeltette a rokonok iránti csillapíthatatlan kíváncsiságot. E kötet adta az indítást, de az út némi kacsaringóval kezdődött, mivel az ELTÉ-re történt 1948-as felvétele után bukaresti egyetemi évek kínálták a tudományos kíváncsiság kielégítését, amely persze nem a távoli rokonok megismerését hozta magával, hanem a román nyelv és irodalom tanulmányozása volt a kezdet. A Kárpátokon túli tanulmányokat 1952-ben fejezte be sikeresen. Hazatért, de éppen csak egy szusszanásnyi időre, ugyanis egy évvel később hároméves leningrádi aspirantúrára küldték, ahol cseremisztémájú kandidátusi értekezésén dolgozott. Bereczki tanár úr Leningrádban alapozta meg legendássá vált cseremiszt nyelvtudását olyan, ott tanuló cseremiszt egyetemisták segítségével, akik közül többen is anyanyelvük avatott és elismert kutatóivá lettek.

Akkoriban Paul Ariste, a Tartui Egyetem professzora volt a finnugrisztika legjelesebb művelője abban a régióban (hiszen Észtország közvetlen orosz megszállás áldozata volt), s Bereczki Gábor tőle kapott értékes szakmai irányítást. Észtországi útjainak egyik következménye volt, hogy megismerkedett későbbi feleségével, a sokunk által megszeretett észti Kiiisk Majjal, így a távoli magyar–észti nyelvrokonság az ő esetükben szoros magyar–észti családi kapcsolattá avanszált, aminek sokan közvetlen haszonélvezőivé válhattunk, hiszen Mai az észti nyelv és kultúra lelkes propagátoraként igyekezett nekünk az ELTE Finnugor Tanszékén megmutatni nem könnyű anyanyelvét.

Bereczki Gábor 1958-ban Leningrádban védte meg „Финно-угорские элементы марийского языка” című kandidátusi értekezését. Kitűnő szakmai előmenetelének és oroszstudásának köszönhetően az ottani egyetemen dolgozott még három évig magyar lektorként. Ezt követően az ELTE Finnugor Tanszékén működött 1986-ig (1973-tól tanszékvezetőként, az utolsó évtizedben már egyetemi tanári rangban). Hazai aktív korszakának végéhez közeledve 1986-ban a Magyar Tudományos Akadémián megvédte „A cseremiszt nyelvtörténet alapjai” című akadémiai doktori értekezését („Grundzüge der tscheremissischen Sprachgeschichte I–II. Szeged. 1992, 1994), amely nélkülözhetetlen forrás az ezen nyelv múltja iránt érdeklődőknek, és amelyet „A cseremiszt nyelv történeti alaktana” (Debrecen. 2002) című újabb kötete egészíti ki szerencsésen.

Budapesti egyetemi oktatói éveit után az Udinei Egyetem hívta meg és nevezte ki a finnugor filológia professzorává. Tíz éven át oktatta a magyar, az észti, a finn és a cseremiszt nyelvet,

valamint a finnugrisztikát az egzotikus nyelvekkel és kultúrákkal megismerkedni kívánó olasz diákoknak.

Én az 1960-as években egyetemistaként kerültem kapcsolatba vele, és noha hivatalosan nem látogattam kurzusait – nem lévén a permi és a volgai rokon nyelvek iránt különösebben érdeklődő diák –, olykor-olykor mégis élvezhettem óráit. Jó hangulatú, oldott légkörű, közvetlen stílusú óráin szórakozva ismertük meg a nyelvcsaládunk egy-egy problémájával kapcsolatos felfogásokat az ő személyes kommentárjaival fűszerezve. Tanári tevékenységéhez tartozik egyetemi tankönyvek írása is, ezek a „Magyar nyelv finnugor alapjai” (Budapest. 1986, 1987, 1996, 1998, 2003), a „Cseremisiz (mari) nyelvkönyv” (Budapest. 1971), a „Chrestomathia Ceremissica” (Budapest. 1990), a „Fondamenti di linguistica ugrofinnica” (Udine. 1998) és a „Bevezetés a balti finn nyelvészetbe” (Budapest. 2000).

Oktatói tevékenységének egyik „eredménye” egy olasz kollégám, aki ugyancsak lelkes barátjává lett a magyar és a cseremisiz nyelvnek. Bereczki Gábor ezt az udinei tíz évet nevezte több alkalommal is élete legszebb időszakának, amelynek lezárultával nyugállományba vonult, hogy zavartalanul folytathassa cseremisiz kutatásait (ezek közt egy nagy cseremisiz etimológiai szótár elkészítése is szerepel), észt és finn irodalmi alkotások magyarrá fordításán és legújabban egy nagy észt–magyar szótár elkészítésén fáradozik.

Nem véletlen, hogy fordít és kétnyelvű szótárt szerkeszt, ugyanis több nyelvet is megtanult. A nagy európai kultúrnyelvek mellett több oroszországi rokon és törökségi nyelvet is elsajátított, a rokon nyelvek közül kiemelendő Bereczkiék egyik családi nyelve, az észt. Banalitásnak tűnhet, de szívesen megemlítem, hogy anyanyelvét is gyönyörűen használja, s amit ebben különösen élvezek, hogy ízesen beszél a nekem kissé szokatlan békési nyelvjárás.

Emberi vonásai közt hangsúlyozottan említendő meg közvetlen, barátságos modora, a mások iránti derűs megértés, tolerancia és igen kedves humora. Azon ritka emberek közé tartozik, akiknek talán csak barátaik és tisztelőik vannak, neki ellensége aligha akadhat. A tudományban is legfeljebb vitapartnerei voltak, akiknek nézeteit mindig tisztelte, de szükség esetén vitatta azok helyességét. Ha kilátástalannak ítélt egy-egy vitát, a maga tartózkodó és tapintatos módján elkerülte a nyilvános nézeteltérés prolongálását. Optimizmusa csodálatos, számomra a pozitív gondolkodásmód megtestesítője. Nyilván ennek is köszönhető, hogy a szovjet korszakban a Volga–Káma vidékére tett gyűjtőútjain könnyen alkalmazkodott az európai viszonyokhoz szokott ember számára talán nehéz körülményekhez. Ottani élményeiből hiteles képet kaphat, aki elolvassa „A Névától az Urálig” (Szombathely. 1996) című beszámolóját, amely meggyőzően szemlélteti, hogy még a kellemetlent is megpróbálja a humoros oldaláról átélni. Tudományágunk művelői közül nagyon sokat ismert, józú visszaemlékezések során szokta barátait és diákjait a hajdaniak különféle mulattató megnyilvánulásairól tájékoztatni. Ha pihenésképpen ezeket is papírra vetné, az utókor hálás lehetne neki, hogy az elődöket nemcsak a papíron megőrződött nézeteiken keresztül, hanem hús-vér emberként is megismerheti valamennyire.

Sokan kerülhettünk Bereczki Gábornak, az embernek a közelébe. Mindig élvezettel hallgattam én is úti élményeit, adomáit, életének fonák helyzeteiről, unokáinak gyerekszájgyöngyszemeiről szóló elbeszéléseit – gyakran kellemes fehér asztal mellett. Tudni kell róla azt is, hogy kitűnően főz, remek halételeket varázsol, és jó ízléssel választja ki a finom borokat.

Miután nyugdíjassá lett, kétlakivá is vált: az év felét Magyarországon tölti, másik felét pedig Észtországban a kalamaai tanyán, ahol a tudományt és valamelyest a földet is műveli, méhészkedik, élvezi a természet közelségét, egészséges életét él. Ennek része, hogy testmozgással is igyekezett mindig karbantartani magát. Jól emlékszem arra a napra, amikor vidáman

elújságolta, hogy Udinében a tartományi szenior bajnokságban súlydobásban korosztályának bajnoka lett. A testi és lelki egyensúlyt biztosító észtanya sokunk számára közvetlen tapasztalattá is lett, hiszen kollégái és hajdani diákjai közül többeket is vendégül látott Kalamaaban. Budapesti hónapjaiban változatlanul részt vesz a tanszéki oktatásban, igyekszik az újabb nemzedékeket is „megfertőzni” a finnugrisztika iránti szerelemmel.

Finnugrisztikai munkaterülete három fő csomópontban nevezhető meg: hangtörténet (bennepersze az etimológiával), cseremiszi leíró és történeti kutatások és a finnugor–törökségi kapcsolatok. Noha a rokon nyelvek kutatásában a legtöbb figyelmet kétségtelenül a cseremisznek szentelte, tudtommal mind a mordvinisztikában, mind a permisztikában is tekintélynek számít. Munkásságjegyzékére tekintve könnyű belátni, ha valaki véletlenül nem lenne kellőképpen tájékozódva, hogy ilyen témájú írásai is szép számban láttak napvilágot hazai és külföldi folyóiratokban és gyűjteményes kötetekben.

A Volga–Káma vidékére Vikár László zenekutatóval közösen tett gyűjtőutak eredményei a „Cheremis Folksongs” (Budapest. 1971), a „Chuvash Folksongs” (Budapest. 1979), a „Votyak Folksongs” (Budapest. 1989) és a „Tatar Folksongs” (Budapest. 1999) című kötetek. A gyűjtők és feldolgozók e tevékenységét 1976-ban a Magyar Tudományos Akadémia a „Cheremis Folksongs” megjelenése után akadémiai nagydíjjal ismerte el. Ezen elismerésről szólva érdemes azt is megemlíteni, hogy a Mari Köztársaság a 2005-ös finnugor kongresszuson állami kitüntetéssel honorálta a cseremiszi nyelv kutatásában szerzett érdemeit.

Bereczki Gábor kitűnő műfordítói tevékenységét díjak is jelzik: az Európa Kiadó nívódíját hat(!) alkalommal kapta meg, továbbá egy-egy alkalommal a Gondolat Kiadóét és a Corvina Kiadóét is (mindezt a munkásságjegyzék szemlélteti). Szerénységére jellemző, hogy ezek némelyikéről legtöbbször szinte csak véletlenül értesültünk. Még megjegyzendő, hogy a műfordítások mellett nyersfordításokat is készített magyar költők számára a finnugor irodalmakból, ami szintén elősegítette ezek megismerését Magyarországon.

Nem ez az első alkalom, hogy ünnepi kötet emlékezteti Bereczki Gábort és tisztelőit az idő múlásának kerek tízesekben mérhető egységeire. Egykori diákjai, mai kollégái és barátai most is írásaik gyűjteményével fejezhetik ki afölötti örömeiket, hogy kapcsolatba kerülhettek vele. Amikor húsz évvel ezelőtt „csak” hatvanadik életévét töltötte be, örömmel köszöntöttük a tiszteletére kiadott ünnepi kötetel (Bereczki Emlékkönyv. Budapest. 1988). Amikor újabb tíz évet ráhúzott, a Finnugor Tanszék azzal lepte meg őt és kollégáit, hogy válogatott írásait kötetbe foglalva tette közzé (Ünnepi könyv Bereczki Gábor 70. születésnapja tiszteletére. Budapest. 1998).

Mivel e szép évfordulón ismét köszönhetjük, az ünnepi kötet szerzői és többi tisztelő nevében is csak azt kívánhatom őszintén és az alkalomhoz illő módon, hogy *Isten éltesse Bereczki Tanár Urat olyan sokáig, hogy J. Qvigstad rekordját megdönthesse!*